

De N1 tussen Mechelen en Antwerpen © Harry Gruyaert / Magnum Photos.

[K] **FOTO'S ALS GOEDAARDIGE ACCIDENTEN.
BELGIË VOLGENS HARRY GRUYAERT**

De Belgische fotograaf Harry Gruyaert (°1941, Antwerpen) mag dan al zevenentwintig jaar lang lid zijn van het prestigieuze fotoagentschap Magnum, toch hebben zijn beelden zich nog amper in ons collectieve geheugen genesteld. Zo gaat dat als je op vroege leeftijd naar het buitenland verkast, je uitvalsbasis Londen of Parijs wordt, je vervolgens de hele wereld rondtrekt en een eerder compromisloos oeuvre vol fel coloriet ontwikkelt. Gruyaert is bovendien niet de man van de schijnwerper. Hij is altijd een bedeesde schaduwcommentator van zijn eigen werk gebleven.

Toch heeft deze “Picasso van de kleurenfotografie” – zoals Magnum-collega Carl De Keyser hem ooit betitelde – zijn vaderland op markante wijze vastgelegd. Al kostte het Gruyaert tijd voor hij ermee in het reine kwam en de confrontatie met zijn roots aandurfde. “Toen ik voldoende afstand had kunnen nemen, ben ik naar België teruggekeerd, gegrepen door de haat-liefdeverhouding die ik meesleepte. Het is niet eenvoudig je eigen land te fotograferen zonder in sentimentele of documentaire valstrikken te

lopen”, zegt Gruyaert daarover. “Ik ben begonnen in zwart-wit, maar dat was te melancholisch, niet realistisch genoeg, en al snel drongen kleuren zich als vanzelfsprekend op.”

In zijn foto's over België combineert de fotograaf subtiel mededogen en dwarse tederheid met een groteske visie, die het alomtegenwoordige surrealisme dik in de verf zet. Het palet is verrijkend: van processies, braadworstenkermissen en carnavalsstoeten tot desolate, *vermassacreerde* landschappen en achterafstraatjes waarin een huis schots en scheef neergeplant staat. Om ten slotte te belanden op morsige *T-dansants* waar het gerstenat welig vloeit. Zonder gemakkelijk effectbejag. Want Gruyaerts foto's schuren en wringen altijd een beetje tegen. “Mooi en lelijk, de banaliteit van het schone, de schoonheid van de lelijkheid”, zo formuleert hij zelf kernachtig zijn adagium. Gruyaert cultiveert en exploiteert zijn paradoxen.

Eind 2012, begin 2013 was Harry Gruyaert dan toch sant in eigen land met de fraaie, goed gecomponeerde overzichtstentoonstelling *Roots* in de Brusselse Botanique. Die kreeg een passend verlengstuk in het gelijknamige boek, waarin zijn Belgische foto's naast “Echo's uit een koterijenkoninkrijk”

staan, een freewheelende tekst van Dimitri Verhulst. Eerder al werden Gruyaerts België-beelden royaal getoond in 2011, bij de overzichtstentoonstelling *In de marge* over Belgische documentaire fotografie in het Museum Dr. Guislain te Gent. Is het tij aan het keren voor Gruyaert? Vast wel. Want in de Gentse Sint-Pietersabdij was tot eind mei 2013 nieuw werk te zien over Caïro, samen met Bieke Depoorter, Filip Claus en Zaza Bertrand, op de expo *Caïropolis*. In 2014 krijgt Gruyaert als kers op de taart in Parijs een grote overzichtstentoonstelling in het Maison Européenne de la Photographie.

Het is ooit anders geweest. Rond de eeuwwisseling lag Gruyaerts fotoboek *Made in Belgium* (2000), met teksten van Hugo Claus, te verpieteren in de filialen van De Slegte. Daarin stonden zesenzeventig beelden van België als een overdadig geschminkte vrouw, waarvan er vele nu weer opduiken in *Roots*. Er werd met een wijde boog omheen gelopen. De tijd was toen nog niet rijp voor Gruyaerts op en top herkenbare maar tegelijk ook exotische blik op dit absurde land. Nu zijn de jaren zeventig en tachtig plots weer springlevend, men hoeft zich niet meer te schamen voor een portie gerecycleerde kitsch én digitaal opgepimpte kleurenwielde. Bovendien is duidelijk hoezeer Vlaamse fotografen als Jimmy Kets en Filip Claus bij momenten schatplichtig zijn aan Gruyaert.

Zelf doet Gruyaert in het nawoord bij *Roots* niet flauw over zijn invloeden. Hij was de eerste die kleurenfotografie introduceerde bij Magnum en daarmee een paleisrevolutie veroorzaakte in dat bastion van de documentaire zwart-witfotografie. Daarvoor haalde hij de mosterd bij de Amerikaanse fotograaf William Eggleston. "Hij fotografeerde de banaliteit van Amerika op een heel interessante manier. Opeens zag ik België als een land van kleur. Ik voelde al langer de behoefte mijn land weer in de armen te sluiten, maar ik wist nooit hoe. Kleur bleek mijn therapie, mijn psychoanalyse", vertelde Gruyaert daarover in een interview met *De Tijd*. Maar ook de films van Michelangelo Antonioni met hun "intense emoties", de pop-art en de schilderkunst markeerden Gruyaert. "De invloed van schilderkunst op mijn werk is groot, maar ik voel vooral een grote verbondenheid met de Vlaamse primitieven. Als ik in het Prado voor zo'n werk sta, voel ik die connectie fysiek." Soms is het inderdaad alsof

Breugel in het geniep een borstelstreek heeft aangebracht op de beelden van Gruyaert. Maar ook de theatrale maskerades van James Ensor zijn zelden veraf, zoals in de roodaangelopen hoofden op een bal of de carnavalsoptochten. Gruyaert smokkelt ook een soort beheerste humor zijn foto's binnen. En telkens weer speurt hij naar zijn *moment décisif*: "Een foto is eigenlijk een goedaardig accident: je capteert het resultaat van een wirwar aan elementen die in een fractie van een seconde samenkomen. Er is een soort magische aantrekkingskracht tussen de fotograaf, zijn toestel en wat hij door de zoeker ziet", zo benoemde hij dat in *Humo*. Nog steeds beschouwt hij het als een drama wanneer dat moment hem ontglipt.

Gruyaert gaat er prat op intuïtief te werk te gaan. De serie over België was geen vastomlijnd plan. Het was gewoon tijd om weer poolshoogte te nemen, nadat hij zijn land was ontvlucht na zijn studie, moegetergd door het katholicisme en zijn autoritaire vader, die niettemin bij Agfa Gevaert werkte en fotografie doceerde. "Thuis kwam eerst God, vervolgens de paus en dan mijn vader. Hij wilde niet dat ik fotograaf zou worden. In zijn ogen waren fotografen excentrieke kerels, mannen met maitresses. Ik heb echt moeten vechten om fotograaf te mogen zijn", aldus Gruyaert in *De Tijd*. De langzame verzoening kwam er nadat zijn zus, die er missiezuster was, in Congo vermoord werd en hij zijn wortels herontdekte.

Eerst koos Gruyaert nog voor een zwart-witverkenning van België. Het zijn foto's die hij aanvankelijk weerde uit *Made in Belgium*, maar in *Roots* wél zijn opgenomen. Een opwarming voor wat volgen zou, zij het dat er nog een grauwsluiervan grijs over dit land hangt. De beelden beklijven minder, duidelijker aangetast als ze zijn door het patina van de tijd. Een zondagsland waar honden hun plaats opeisen, de mensen zich vergapen aan stoeterijen en nog krampachtig vasthouden aan tradities. Je vindt er echo's van terug in *Belgium* van Stephan Vanfleteren. Een schrille lach, een stuurse blik, een stil gebaar en een devote pose: Gruyaert verzamelde ze aan de lopende band. Elke foto van deze België-watcher bergt een klein verhaal in zich, mooi gedemonstreerd door een van de eerste beelden in het boek, dat dan weer erg universeel oogt en evengoed uit de koker van Robert Doisneau of Willy Ronis had kunnen komen. We zien een paar in een eersteklastreincoupé: de man met

Brussel, Zuidstation © Harry Gruyaert / Magnum Photos.

scherpe vouw in de broek, een lange hand die aarzelt of ze toenadering zoekt tot de wreef van de vrouw. Ze hebben plaatsgenomen in de zetels die Henry Vandevelde ooit ontwierp voor de Belgische Spoorwegen. De gezichten blijven onzichtbaar, we mogen eeuwig gissen.

En dan, in de tweede sectie van het boek, nadat Dimitri Verhulst de Belgische tricolore vlag heeft gestreken en het koterijenkoninkrijk met gulle woorden heeft bezongen en betrap, ja, dan spat de kleur van de pagina's. De ene maal *full in the face* en agressief, een andere keer soberder en gelaagd. Maar steeds is er dat spel met contrasten en contradicties, en die tint onaffe smoezeligheid waarvan Gruyaert zijn keurmerk maakte. Je ziet ook hoezeer de analoge foto's een technologische bewerkingskuur hebben gekregen. "Nu ja, ik heb niemand met Photoshop verplaatst of dingen uitgewist, maar ik ben ontzettend blij dat ik het contrast kan bijstellen en de kleuren kan accentueren of afzwakken", zei Gruyaert daarover in *Humo*. Je ontdekt hoe België worstelde met de vooruitgang, met de veramerikaanisering, met zijn verleden én hoe de bric-à-brac

niet in te nemen viel.

Het effect van die kleurenfoto's is juist zo sterk, volgens Dimitri Verhulst, omdat Gruyaert te werk gaat "als een neutrale voyeur" die over de nodige afstand beschikte en zijn land weer onbevangen kon bekijken. België oogt achter de lens van Gruyaert als een averechts pretpark, waar elke ruimtelijke ordening verknoeid is en waar de gezichten zelden uitbundig zijn. In stilte verbijt men zijn verdriet en slijt men zijn dagen om ze vervolgens te dempen in alcohol. Talloos zijn de cafétaferelen, de recepties of de dronken nieuwjaarsavonden. De wangen glimmen, de Stellaglazzen zijn halfleeg, de gesprekken worden warriger. Toch is er veel ernst op de gezichten. Zal men zich nog amuseren of niet? Men danst een slow, stijf gearmd. Wie weet hangt er nog een bamba in de lucht die losser vertier belooft? Veel oudere personages wachten, "kop in kas", op betere tijden die nimmer zullen komen.

Gruyaert toont wél hoe de jongeren gretig hun genot grijpen. In een Oostends jeugdthunk vrijen drie koppeltjes de stukken uit hun lijf, ze tongzoenen in een verschroeiend tempo, te midden van een

ontluisterend kerkhof van gebroken glas en smeulende sigarettenpeuken op de dansvloer. Het deert hun niet. De geur van verschaald bier mag je zelf laten opwasemen. Tot de poetsvrouwen komen, die hun ballet met veegborstels en vloerwissers deskundig volvoeren. Gruyaert laat de blik telkens weer kantelen en mikt veelvuldig op een monkellach. Wat drijft bijvoorbeeld dat meisje in bikini op de Brusselse Zuiderkermis, de gehavende fakir op een bed van glasscherven (let op de wijzende hand)? En wat staat er te gebeuren bij die molen in Waterloo, terwijl Napoleon waakt? Gruyaert jongleert in *Roots* met fors rood, zinderend blauw en tergend geel. En kijk vooral ook naar de gifgroene gloed die afslaat van het raam van Wassalon Soeki. Auto's duiken verder om de haverklap op in *Roots*, ze doorkruisen het land, ze spelen hun cameorol, alsof de fotograaf zijn decorstukken regisseert. Gruyaert toont een voorkeur voor de Opel Manta, die laagliggende vierwieler, ooit de favoriet van straatpatsers. Of voor lange Amerikaanse sleeën, zoals dat verhakkelde exemplaar op de cover van *Roots*, geposteerd langs de N1 Mechelen-Antwerpen.

Les Belges – il faut nous regarder, zo suggereert Gruyaert. Toch krijg je geen hoogte van dit ongrijpbare volkje, dat aan zijn keurslijf van de middelmatigheid maar moeilijk ontsnappen kan. En toch. In deze parade van gestileerde banaliteit stopt Gruyaert ook een aantal sterk geësthetiseerde beelden, zoals de Koninklijke Gaanderijen en het Thermae Palace in Oostende of een besneeuwd spoorlandschap in steenbakkersland Boom, plots zijn voorliefde voor industriële landschappen uitend. Dan overheersen de melancholie en de milde tederheid.

Nagenoeg dertig jaar later is dit België in al zijn volgebouwdheid gestroomlijnder, eenvormiger en nog banaler geworden. Winkelstraten lijken op elkaar, dezelfde buitenlandse ketens steken elkaar naar de kroon, de gemakzuchtige Belg spiekt zijn prefabhuis van zijn buurman. Ook dat is Gruyaert niet ontgaan, zo blijkt uit latere fotoseries. Want je kunt er niet omheen: op zijn weergaloze foto's uit 1970-1980 sluimerde de anarchie nog volop.

DIRK LEYMAN

HARRY GRUYAERT, *Roots*, Hannibal, Veurne, 2012, 160 p.